

EWA MARIA MALECZYŃSKA
31 V 1900—19 X 1972

W dniu 19 X 1972 r. zmarła we Wrocławiu dr Ewa Maria Maleczyńska, emerytowany profesor zwyczajny Uniwersytetu Wrocławskiego im. Bolesława Bieruta we Wrocławiu, doktor honoris causa Uniwersytetu im. Jana Ewangelisty Purkyniego w Brnie, członek Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego i Polskiego Towarzystwa Historycznego, redaktor Śląskiego Kwartalnika Historycznego „Sobótka”, były pracownik Uniwersytetu im. Jana Kazimierza we Lwowie, były członek Towarzystwa Naukowego we Lwowie, organizator i pierwszy prodziekan Studium dla Pracujących Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego, były kierownik Katedry Historii Polski i Powszechnej do końca XV w., organizator i pierwszy kierownik Zakładu Historii Śląska Instytutu Historii PAN, były członek Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego w Warszawie i rzeczoznawca naukowy Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej dla Pracowników Nauki, Komitetu Nauk Historycznych PAN oraz Zespołu Historyków przy Wydziale Nauki KC PZPR, były członek Rady Naukowej Wydawnictwa Ossolineum, działacz społeczny i polityczny, były członek Komitetu Wojewódzkiego PZPR we Wrocławiu i były zastępca członka KC PZPR.

Prof. Ewa Maleczyńska urodziła się 31 V 1900 r. we Lwowie w rodzinie inteligentnej. Jej ojcem był Ludwik Zweiger, nauczyciel, a matką — Maria z Biernackich. Do szkoły powszechnej i średniej uczęszczała w rodzinnym mieście. Po uzyskaniu w 1918 r. świadectwa dojrzałości uczyła przez rok w szkole powszechnej w Chodlu pod Lublinem (rok szk. 1918/1919). W 1919 r. rozpoczęła studia historyczne w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie i ukończyła je w 1923 r. Specjalizowała się w mediewistyce w seminarium prof. Stanisława Zakrzewskiego. Pod jego kierunkiem wykonała też rozprawę doktorską pt. *Uposażenie węgierskich grodów nadwazańskich*, którą obroniła 24 III 1924 r. i uzyskała stopień doktora filozofii. W czasie dwu ostatnich lat studiów pracowała jako asystent w Katedrze Historii Polski, ale po ich ukończeniu przeszła do prywatnego szkolnictwa średniego na terenie Lwowa i podjęła studia na Wydziale Prawniczym Uniwersytetu Lwowskiego. Po wyjściu za mąż za historyka Karola Maleczyńskiego (22 XII 1924) i urodzeniu córki Kazimiery musiała jednak przerwać te studia, bo nie mogła pogodzić ich z obowiązkami rodzinnymi i zawodowymi.

Okres przedwojenny wypełniły w życiu prof. Ewy Maleczyńskiej przede wszystkim pracą w szkolnictwie średnim, najpierw prywatnym, a następnie od 1936 r. w VII Gimnazjum Państwowym we Lwowie. Wiele czasu poświęcała Ona wówczas dydaktyce nauczania historii. Od 1934 r. wykładała ten przedmiot w Uniwersytecie Jana Kazimierza, a od 1936 r. kierowała pracami Ośrodka Metodycznego Nauczania Historii we Lwowie. Wiele też na ten temat pisała. Spod Jej pióra wyszedł w 1937 r. podręcznik *Nauczanie historii w szkole średniej* oraz wiele artykułów szczegółowych, jak *O roli książki historycznej w pracy szkoły średniej* (1930), *W sprawie celu i po-*

ziomu gimnazjalnej nauki historii (1930), *W sprawie lektury historycznej w wyższych klasach szkoły średniej* (1933) oraz *Z doświadczeń nad samodzielną pracą ucznia w nauczaniu historii* (1934). Mimo tak rozlicznych obowiązków prof. Ewa Maleczyńska znajdowała również w tym okresie czas na własną pracę naukową. Napisała wówczas i opublikowała z zakresu mediewistyki polskiej trzy pozycje monograficzne (*Książęce lenno mazowieckie 1351—1526*, 1929; *Rola polityczna królowej Zofii Holszańskiej na tle walki stronnictw w Polsce w latach 1422—1434*, 1936; *Związki kulturalne Polski z zagranicą w epoce piastowskiej*, 1939) oraz kilka studiów i recenzji (np. *Polska a kuria papieska w latach 1420—1422*, 1933). Prace te przyniosły Jej uznanie świata naukowego i powołanie na członka Lwowskiego Towarzystwa Naukowego (1938).

Wybuch drugiej wojny światowej zastał prof. Ewę Maleczyńską we Lwowie. W latach 1939—1941 pracowała nadal w szkolnictwie średnim jako nauczycielka w XIII Szkole Średniej z polskim językiem wykładowym we Lwowie. Następnie po zajęciu w 1941 r. tego miasta przez wojska niemieckie i po likwidacji polskiego szkolnictwa wyższego i średniego rozpoczęła działalność w tajnym szkolnictwie polskim. Wyzwolenie w 1944 r. od okupacji hitlerowskiej sprawiło, że mogła wrócić do pracy w XIII Szkole Średniej. W następnym roku wraz z rodziną przeniosła się do Krakowa i na rok objęła tam stanowisko nauczycielki w I Gimnazjum Państwowym. W 1946 r. wyjechała do Wrocławia, gdzie od roku pracował już jako profesor Uniwersytetu Wrocławskiego Jej mąż. We Wrocławiu była początkowo zatrudniona jako nauczycielka w I i III Gimnazjum Państwowym (1946—1950) oraz kierownik Ośrodka Dydaktycznego Historii i Nauki o Polsce Współczesnej. Wykładała również dydaktykę historii w Uniwersytecie Wrocławskim. Nie zaniedbywała także pracy pisarskiej z tej dziedziny. Opublikowała m. in. podręcznik historii średniowiecznej (1947) oraz artykuł *Zagadnienia regionalne w nauczaniu historii w szkole średniej* (1949).

Jednocześnie prof. Ewa Maleczyńska prowadziła intensywną działalność naukową, wydając szereg prac, m. in. monografię *Spoleczeństwo polskie pierwszej połowy XV w. wobec zagadnień zachodnich* (1947), na podstawie której w 1948 r. habilitowała się na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu im. M. Kopernika w Toruniu. Od 1 VI 1950 r. przeszła do pracy w Uniwersytecie Wrocławskim jako docent etatowy. 1 XII 1950 r. otrzymała nominację na profesora nadzwyczajnego, a 1 V 1966 r. — profesora zwyczajnego. W Uniwersytecie i w związku z pracą w nim pełniła szereg funkcji. Od 1950 r. była kierownikiem Katedry Historii Polski Średniowiecznej, a po jej likwidacji w 1952 r. w wyniku reorganizacji Instytutu Historii pracowała najpierw w Katedrze Historii Polski, a potem po kolejnej reorganizacji w 1957 r. w Katedrze Historii Polski i Powszechnej do XV w., kierowanej przez prof. Karola Maleczyńskiego. Gdy prof. Maleczyński w związku z objęciem w 1959 r. Katedry Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki zrezygnował z kierownictwa Katedrą Historii Polski i Powszechnej do XV w., objęła je prof. Ewa Maleczyńska i na tym stanowisku pozostała do momentu przejścia w stan spoczynku w dniu 1 X 1970 r. (od 1969 r. Katedra ta zmieniła nazwę na Zakład Historii Polski i Powszechnej do końca XV w.). Z Jej inicjatywy powstało w 1955 r. w Uniwersytecie Wrocławskim Studium dla Pracujących Wydziału Filozoficzno-Historycznego. Od początku jego istnienia kierowała nim prof. Ewa Maleczyńska najpierw jako kierownik, a następnie w latach 1958—1964 prodziekan Wydziału Filozoficzno-Historycznego. W latach pięćdziesiątych zasiadała jako rzeczoznawca naukowy w Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej dla Pracowników Nauki, a po jej likwidacji przez szereg lat jako członek w Radzie Głównej Szkolnictwa Wyższego. Była też członkiem Komitetu Nauk Historycznych PAN oraz

Zespołu Historyków przy Wydziale Nauki KC PZPR. W latach 1953—1959 pracowała na drugim etacie w Instytucie Historii PAN. Była twórcą i pierwszym kierownikiem Zakładu Historii Śląska IH PAN (1953—1954).

Głównym nurtem działalności prof. Ewy Maleczyńskiej była praca naukowa. W okresie przedwojennym interesowała ją przede wszystkim zagadnienia polityki wewnętrznej Polski w pierwszej połowie XV w., dzieje Mazowsza przed inkorporacją do Korony oraz związki kulturalne Polski z obcymi krajami za Piastów. Po wojnie prof. Ewa Maleczyńska oddała się bez reszty problematyce czeskiej i śląskiej okresu późnego średniowiecza i renesansu. Czołową rolę w tych zainteresowaniach zajmował ruch husycki w Czechach i w Polsce. Po szeregu studiów szczegółowych prof. Ewa Maleczyńska opublikowała monografię zatytułowaną *Ruch husycki w Czechach i w Polsce* (1959), która wywołała szeroką dyskusję głównie z uwagi na tezę postawioną przez Autorkę o braku kryzysu ekonomicznego w Europie Środkowej w XV w. Wydała także wspólnie z R. Heckiem *Ruch husycki w Polsce. Wybór tekstów źródłowych do r. 1454* (1953). Wiele miejsca w dorobku naukowym prof. Ewy Maleczyńskiej zajmują polskie tradycje na Śląsku, zwłaszcza w dziedzinie szkolnictwa, w tym i Uniwersytetu Wrocławskiego (*Polskie tradycje naukowe i uniwersyteckie Wrocławia*, 1946; *Tradycje szkoły polskiej na Śląsku na tle walki o narodowość*, 1948), szanse i próby odzyskania prowincji śląskiej w okresie późnego średniowiecza (*Sprawa powrotu Śląska do Polski w roku 1404*, 1946) czy stosunek społeczeństwa polskiego do spraw zachodnich (*Spółczesność polskie I połowy XV wieku wobec zagadnień zachodnich*, 1947) i problem udziału Ślązaków w rozwoju kultury i nauki polskiej w dobie Odrodzenia (*Wkład ziemi śląskiej w rozwój nauki polskiego Odrodzenia*, 1956; *Wkład czołowych przedstawicieli ziemi śląskiej w kształtowanie się myśli poznawczej i literatury polskiego Odrodzenia*, wspólnie z R. Gansińcem, 1956). Pisała również o Drang nach Osten w XIV—XV w. i roli Śląska w zmaganiach polsko-niemieckich (*Udział Śląska w zmaganiach polsko-niemieckich I połowy XV wieku*, 1946; *Zagadnienie Drang nach Osten w XIV i XV w.*, 1962). Na marginesie zainteresowań zgłosiła szereg odkrywczych postulatów w dziedzinie badań nad stosunkami polsko-niemieckimi (*Problem polsko-niemiecki w dotychczasowej historiografii polskiej*, 1950; *Problematyka badawcza stosunków polsko-niemieckich w okresie 1320—1454*, 1950). Dała wreszcie syntetyczny obraz roli Śląska w próbach zjednoczenia państwa polskiego w XIII w. (*Próby odbudowy państwowości polskiej w oparciu o Śląsk w XIII wieku*, 1953).

Na odrębną wzmiankę zasługują gruntowne, nierzadko pionierskie studia prof. Ewy Maleczyńskiej poświęcone radykalnym nurtom ideologicznym na Śląsku w dobie pohusyckiej oraz w początkowym okresie reformacji (*Postępowa ideologia na Śląsku w dobie husytyzmu i reformacji*, 1954; *Ulryk Stadler na tle losów anabaptystów w I połowie XVI wieku*, 1959; *Fryderyk II legnicki wobec lewego nurtu reformacji na Śląsku*, 1960; *Gabrielowcy śląscy*, 1961; *Z problematyki genezy reformacji na Śląsku*, 1961; *Odgłosy ruchu anabaptyjskiego we Wrocławiu w trzecim i czwartym dziesiątku lat XVI wieku*, 1963), a także artykuł o ideologii drobnego mieszczaństwa w Polsce na przełomie XV i XVI w. (*Ze studiów nad ideologią drobnego mieszczaństwa w Polsce XV i początków XVI wieku*, 1957). Największą jednak pasją badawczą prof. Ewy Maleczyńskiej w ostatnim okresie Jej życia stały się dzieje kultury. Opublikowała z tego zakresu niewiele (książka popularnonaukowa *Wrocławskie panie piastowskie i ich partnerzy*, 1966; *Ze studiów nad tworzeniem się inteligencji miejskiej w późnym średniowieczu*, 1966), bo przedwczesna śmierć nie pozwoliła Jej zrealizować rozpoczętych i często poważnie zaawansowanych zamierzeń badawczych.

W swej działalności naukowej prof. Ewa Maleczyńska przywiązywała ogromną wagę do tworzenia syntez. Nie licząc podręczników do szkół średnich i popularnego, zbiorowego zarysu historii Śląska (*Dzieje Śląska*, Warszawa 1955), wzięła aktywny udział w powstaniu *Historii Polski* pod red. H. Łowmiańskiego (t. I, cz. 1), oraz *Historii Śląska* pod red. K. Maleczyńskiego (spod Jej pióra wyszła lwia część t. I, cz. 2, 1961). Patronowała też wielu wydawnictwom zbiorowym, jak „Szkice z dziejów Śląska” (t. I—II, 1953, 1956), *Z dziejów postępowej ideologii na Śląsku* (1956) i *Studia z dziejów polskich i czechosłowackich* (t. I, 1960).

Zmarła lubiła zabierać głos na temat integracyjnej i kulturotwórczej roli historii jako dyscypliny naukowej oraz wrocławskiego środowiska naukowego we Wrocławiu i na Śląsku, szczególnie Dolnym (*O znaczeniu Uniwersytetu Wrocławskiego na Ziemiach Odzyskanych*, 1959; *Rola kultury historycznej w dobie przebudowy ustroju społecznego*, 1948; *O społecznej użyteczności historii*, 1963). Pasjonowała się zagadnieniem badań regionalnych, ich rozwoju i znaczenia, ogromną rolą współpracy Uniwersytetu ze szkolnictwem w tej dziedzinie (*Dookoła zagadnienia pracy naukowej na prowincji. Z doświadczeń wrocławskich*, 1949; *W sprawie badań nad historią lokalną*, 1960; *Cwierć wieku tradycji i dalsze formy współpracy Uniwersytetu Wrocławskiego i szkoły*, 1971). Wyspecjalizowała się wreszcie w podsumowywaniu i ocenie wyników badań śląskoznawczych, czechoznawczych i niemcoznawczych, ponieważ przy tej okazji mogła zgłaszać nowe postulaty badawcze, wskazywać na ważną, a zaniedbaną przez historyków i przedstawicieli pokrewnych dyscyplin problematykę i na tym tle ukazywać znaczenie środowiska wrocławskiego w rozwoju badań historycznych w Polsce Ludowej (np. *Powojenna literatura historyczna o Śląsku*, 1948; *Organizacja i dorobek pracy nad historią Śląska w okresie 1945—1948*, 1949; *Kilka uwag na temat problematyki badań okresu Odrodzenia w dziejach Śląska*, 1953; *O nowe spojrzenie na przeszłość Śląska. W przededniu konferencji poświęconej historii Śląska*, 1953; *O nowe spojrzenie na przeszłość Śląska*, 1954; *Rola i znaczenie naukowego środowiska wrocławskiego w rozwoju badań historycznych w Polsce Ludowej*, 1965).

Prof. Ewa Maleczyńska była inspiratorem i organizatorem wielu imprez naukowych o zasięgu ogólnokrajowym lub lokalnym, wrocławskim, jak Konferencja Śląska Instytutu Historii PAN w 1953 r. czy sesja poświęcona współpracy Uniwersytetu ze szkolnictwem w 1971 r. Wiele inicjatyw włożyła w zorganizowanie współpracy z czechosłowackimi ośrodkami naukowymi, zwłaszcza brneńskim. W uznaniu Jej zasług na tym polu oraz za poważny wkład w poznanie przeszłości Czech i jej propagowanie na terenie Polski Uniwersytet J. E. Purkyniego w Brnie nadał Jej najwyższy tytuł naukowy pozostający w gestii każdej uczelni — doktorat honoris causa. Prof. Ewa Maleczyńska kierowała również krótko powstałym z Jej inicjatywy Zakładem Historii Śląska IH PAN, a jego pracownikiem etatowym pozostała do 1959 r., przyczyniając się w poważnym stopniu do powstania jego programu naukowego oraz do podjęcia szeregu inicjatyw badawczych, zwłaszcza gdy chodzi o stworzenie syntezy historii Śląska oraz podjęcia badań nad problematyką społeczno-gospodarczą tej prowincji oraz okresem renesansu.

Mówiąc o dorobku naukowym i organizacyjno-naukowym prof. Ewy Maleczyńskiej, nie sposób pominąć Jej prac redakcyjnych. Od 1950 r. objęła funkcję redaktora „Sobótki” (od 1957 r. Śląskiego Kwartalnika Historycznego „Sobótka”), którą kierowała najpierw sama, a później przy współudziale Józefa Gierowskiego (od 1953) i niżej podpisanego (od 1966) dosłownie do przedostatniego dnia życia. Losy tego czasopisma leżały Jej szczególnie na sercu. Mimo wielu trudności i przeszkód potrafiła zapewnić mu regularne ukazywanie się, wcale wysoki poziom i zabezpieczenie ma-

terialne. Była też redaktorem prac zbiorowych, jak *Z dziejów postępowej ideologii na Śląsku* (1956), a wspólnie z mężem — *Szkiców z dziejów Śląska* (1953, 1956), *Dziejów Śląska* (1955) i *Studiów dziejów polskich i czechosłowackich* (1960). Prace te powstały też głównie z Jej inicjatywy.

W osobie prof. Ewy Maleczyńskiej Uniwersytet Wrocławski stracił znakomitego, wytrawnego pedagoga i dydaktyka. Jej interesujące, o potężnym ładunku intelektualnym wykłady przyciągały szerokie rzesze młodzieży studenckiej. Dużym wzięciem cieszyły się prowadzone przez Nią seminaria doktorskie skupiające przede wszystkim nauczycieli, w tym bardzo dużo kobiet. Prof. Ewa Maleczyńska przywiązywała szczególną wagę do stworzenia nauczycielom możliwości dalszego dokształcania się i zdobywania przez nich stopni doktorskich. Nieraz chwyciła za pióro, by tym swoim przekonaniem dać szerszy wyraz (*Kilka uwag o doktoratach nauczycielskich* 1965). Tylko od 1964 r. wychowała 7 doktorów rekrutujących się głównie z szeregów nauczycielstwa. Nagły zgon nie pozwolił doprowadzić Jej do doktoratu kilku innych doktorantów. Jest charakterystyczne, że na swoich seminariach doktorskich prof. Ewa Maleczyńska szczególną opieką otaczała kobiety. Zdawała sobie bowiem doskonale sprawę z faktu, że przy obowiązkach rodzinnych i pracy zawodowej start naukowy kobiet jest specjalnie trudny i że z tego powodu ich opiekun naukowy musi im poświęcać więcej czasu i troski. Podobnie przedstawiała się sprawa, gdy chodzi o studia dla pracujących. Prof. Ewa Maleczyńska była gorącym orędownikiem tej formy podnoszenia kwalifikacji nauczycieli. Z Jej inicjatywy powstało na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego Studium dla Pracujących, kierowane przez nią przez wiele lat. Robiła dużo, by zachęcić nauczycieli do podjęcia studiów zaocznych i eksternistycznych i pomóc im w ich ukończeniu. Mnóstwo czasu poświęcała na opracowanie najbardziej odpowiednich programów dla tego rodzaju studiów, a także wszelkiego rodzaju przewodników i poradników dla studentów zaocznych i eksternistów. Sporo też o nich pisała, uzasadniając ich celowość i potrzebę oraz dzieląc się z zainteresowanymi własnymi doświadczeniami i spostrzeżeniami w tym zakresie (*Zasady organizacji studiów uniwersyteckich dla pracujących*, 1959; *Uniwersyteckie studia dla pracujących w trzy lata po konferencji poznańskiej*, 1962; *Z doświadczeń na kierunku historycznym studiów zaocznych*, 1963; *Uwagi o aktualnych potrzebach studiów dla pracujących*, 1966 itd.). Popierając ideę studiów dla pracujących, kierowała się nie tylko względami praktycznymi, ale i głęboko humanitarnymi. Pragnęła dać szansę ludziom, którzy na skutek wojny i ciężkich warunków powojennych, a nierzadko i sytuacji rodzinnej, nie mogli kształcić się na studiach stacjonarnych. To humanitarne podejście do człowieka charakteryzowało także stosunek prof. Ewy Maleczyńskiej do młodszych pracowników naukowych. Bez względu na to, czy byli zatrudnieni w podległej Jej jednostce czy też nie, zawsze rozumiała trudności startu naukowego, starała się go ułatwić przez wyszukiwanie możliwości publikacji prac oraz wciąganie do inicjowanych i organizowanych przez Nią prac naukowych. Miała też ogromne zrozumienie dla potrzeb materialnych młodych adeptów nauki. By uzupełnić ich skromne budżety domowe, starała się o prace zleczone dla nich, o możliwie wysokie honoraria za publikowane prace, a nierzadko rezygnowała z należnych Jej pieniędzy, by mogli je otrzymać bardziej potrzebujący. Nic przeto dziwnego, że wdzięczni uczniowie i współpracownicy ofiarowali Jej w 50-lecie pracy dydaktycznej i naukowej tom prac pt. *Studia z dziejów kultury i ideologii* (1968).

Działalności prof. Ewy Maleczyńskiej nie da się zamknąć w murach szkoły, uczelni czy instytutu PAN-owskiego. Zawsze czynna i pełna energii szukała ujścia dla swego twórczego niepokoju w pracy społecznej i politycznej. W 1947 r. wstąpiła do

PPS, a po zjednoczeniu polskiego ruchu robotniczego w 1948 r. została członkiem PZPR. Zasiadała wielokrotnie we władzach partyjnych uczelni, a w latach 1949—1952 i 1960—1967 była członkiem Komitetu Wojewódzkiego PZPR we Wrocławiu i w latach 1959—1964 zastępcą członka KC PZPR.

Za zasługi na polu nauki, dydaktyki i pracy społeczno-politycznej otrzymała szereg wysokich odznaczeń państwowych, jak order Sztandaru Pracy II klasy, Medal Komisji Edukacji Narodowej, Złoty Krzyż Zasługi, odznakę Budowniczy Wrocławia i odznakę Zasłużony dla Dolnego Śląska.

W twórczym wysiłku prof. Ewa Maleczyńska nie ustawała do ostatnich dni życia. Mimo choroby oczu pracowała nad syntezą historii kultury na Śląsku. Jeszcze na ostatnim za Jej życia posiedzeniu Komitetu Redakcyjnego Sobótki w dniu 18 X br., zaraz po wyjściu z którego uległa na ul. Kuźniczej ciężkiemu wypadkowi samochodowemu, przy omawianiu koncepcji i zawartości numeru związanego tematycznie z Rokiem Nauki Polskiej zgłosiła chęć napisania artykułu poświęconego wkładowi PAU w rozwój badań śląskoznawczych. Obietnicy tej, niestety, nie zdołała już dotrzymać. W wyniku niezwykle ciężkich obrażeń wewnętrznych odniesionych w wypadku zmarła 19 października.

W osobie prof. dr Ewy Maleczyńskiej wrocławskie środowisko naukowe i cała polska nauka historyczna straciły badacza o nieprzeciętnych walorach i możliwościach intelektualnych, uczonego o szerokich horyzontach myślowych, wychowawcę wielu pokoleń historyków, inspiratora i organizatora wielu ogólnokrajowych i lokalnych, wrocławskich, przedsięwzięć naukowych, doświadczonego redaktora wydawnictw zbiorowych i źródłowych oraz „Sobótki”, niestrudzonego orędownika sprawy praktycznego równouprawnienia kobiet w nauce, dobrego, wrażliwego na krzywdę i nędzę ludzką człowieka, wybitnego działacza politycznego i społecznego. Cześć Jej pamięci.

Józef Leszczyński